

SPRAAKWATER

WAT GAAT ER MIS?

*Wat willen we eigenlijk met de waterkwaliteit?
Er gaat toch niemand meer aan dood?
Wat is dan eigenlijk het probleem?*

Willem Bruggeman*

■ 'Waterkwaliteit' is een lastige verzamelterm voor allerlei gewenste eigenschappen van oppervlaktewater en drinkwater. Het water moet gezond zijn om te drinken of om in te zwemmen, het moet geschikt zijn voor de landbouw en visserij, het moet de ontwikkeling van een gezond ecosysteem mogelijk maken en ook nog aantrekkelijk zijn voor recreatie. Kan dat allemaal wel tegelijk, of krijgen we te maken met tegenstrijdige belangen? In de praktijk blijken maatschappelijke doelstellingen zich voortdurend te verleggen. Het is uitzichtloos om alleen maar te proberen aan vastgestelde normen te voldoen. Een waterbeheerder doet er beter aan helder te maken welke begrijpelijke en aantrekkelijke doelen worden nagestreefd, en daar consequent aan te werken.

Verschuivende problemen

In het begin van de vorige eeuw ging het nog echt om volksgezondheid en hygiëne: het voorkomen van besmettelijke ziekten. Riolering was daarvoor de oplossing: wegspoelen dat gevaarlijke vieze water! Waarheen? Naar het oppervlaktewater! Gevolg: zuurstofloosheid, vissterfte. Met de introductie van synthetische wasmiddelen en de groei van de industrie werden ook andere problemen zichtbaar. Schuimend en stinkend kwam de Rijn ons land binnen, in het begin van de jaren zestig. Het 'zelfreinigend vermogen' van de rivier bleek toch niet genoeg. De remedie daarvoor was de grote biologische zuivering, in de eerste plaats om zuurstofloosheid te voorkomen. Toen kregen we last van de eutrofiëring: een overmaat nutriënten veroorzaakt teveel algengroei. De stilstaande wateren werden groen en troebel, hogere waterplanten kregen geen kans meer, en het hele ecosysteem veranderde. Daarom moest fosfaat uit wasmiddelen geweerd, en zelfs, met stikstof (nitraat) bij de afvalwaterzuivering verwijderd worden. Ook industriële lozingen werden niet zomaar meer toegestaan: de aanpak bij de bron werd geïntroduceerd, vooral voor zware metalen en giftige organische verontreinigingen. Vervolgens komen de diffuse bronnen in zicht, zoals atmosferische depositie en landbouw. Is het dan nooit

genoeg? Je zou denken dat dat we met de aanscherping van chemische en biologische normen en steeds verdergaande technische maatregelen langzamerhand het einddoel wel bereiken: een goede waterkwaliteit. Maar is dat wel waar? Blijven we niet voortdurend achter een snel bewegend doel aan hollen?

Maatschappelijke discussie

Ook op dit moment zijn er zeer uiteenlopende redenen om meer van de waterkwaliteit te eisen. In de eerste plaats is er bezorgdheid over mogelijke gifstoffen in drinkwater, maar ook in voedsel en in zwemwater (als gevolg van blauwalgen). Het gaat om onze gezondheid! Dat is vergelijkbaar met de veiligheid voor overstromingen. Die bezorgdheid kun je tot op zekere hoogte tegemoet komen door normstelling, bronaanpak en zuivering. Maar dat blijft lastig: er zijn teveel stoffen, en 'ik wil niet één schadelijk molecuul in mijn drinkwater!' ...

Daarnaast stelt de aquatische ecologie eisen aan de kwaliteit van oppervlaktewateren. Je zou kunnen zeggen dat de ecotoxicologie maar moet uitmaken welke concentraties niet meer schadelijk zijn voor (alle?) waterorganismen, maar dat is extreem complex, voor alle toxische stoffen en hun combinaties, en zie je nu

* Willem Bruggeman is lid van de redactie van Water Governance. Hij heeft een achtergrond in milieukunde, limnologie en ecotoxicologie, en werkte als strategisch adviseur bij Rijkswaterstaat en Deltares.

echt wat van het effect terug? In de natuur wordt het functioneren van aquatische ecosystemen veel meer bepaald door de hydrologie en morfologie, denk aan diepte, bodemsamenstelling en stroming, en vervolgens door de aanwezigheid van nutriënten en organisch materiaal. En door menselijke activiteiten als visserij en baggerwerk. Maar heel zelden door gifstoffen die je niet kunt beheersen. Je kunt op heel fundamentele vragen stuiten: Wat is een gezond of een goed functionerend ecosysteem?

Ondertussen worden waterbeheerders geconfronteerd met uiteenlopende belangen en inzichten op het terrein van natuur, recreatie, visserij en landschapsinrichting. Enkele voorbeelden. Rond het IJsselmeer woedt een discussie over de al jaren teruglopende visstand. Wat zijn de oorzaken, en wat kun je eraan doen? Niet alleen beperking van de visserij (ook door watervogels) komt daarbij ter sprake, maar ook het idee om de voedseltoestand van het meer te 'verrijken'. Er zou nu zelfs te weinig fosfaat en organische stof in circuleren! Kunnen we de eutrofie niet verhogen, na decennia van afvalwaterzuivering en fosfaatverwijdering? Welke ecologische toestand streven we dan na in dit kunstmatige meer, en hoe is die haalbaar?

Ook in de Randmeren speelt een dergelijke discussie. Van toxische stoffen is geen sprake. De algengroei is eindelijk teruggedrongen, door combinaties van lozingreductie en wegvissen van brasem. De helderheid is aanzienlijk toegenomen en de hogere waterplanten zijn al terug. Vooral fonteinkruiden, en hun meterslange stengels maken het de recreatievaart knap lastig. De voorlopige oplossing: intensief maaien, vaak door voormalige vissers ... In het Markermeer moet een gigantische verplaatsing van slib en zand de troebelheid terugdringen, de vis- en de vogelstand verbeteren en het gebied landschappelijk aantrekkelijker maken: de MarkerWadden.

Het ziet er naar uit dat de maatschappelijke interesse veel meer uitgaat naar de aantrekkelijkheid van watersystemen voor natuur en recreatie, en eventueel visserij, dan naar iets abstracts als aquatische ecologie en (eco)toxicologie, met bijbehorende normen.

BHAG

Het heeft zeker zin om in te spelen op wensen, klachten en zelfs dromen van mensen. Geen stank meer, helder,

drinkbaar water, vis in overvloed, de zeehond terug in de Waddenzee en de zalm in de Rijn. Ooit leken dit bijkans onmogelijke opgaven, of alleen maar symbolische doelen, zoals de mens op de maan. Maar ze blijken wel te werken, door hun gerichtheid op de langere termijn en sterke communicatieve en motiverende werking. Juist voor complexe problematiek als waterkwaliteit is dat belangrijk, omdat je er niet alleen komt met een veelheid van normen. Het is nodig om zeer verschillende maatschappelijke cq economische actoren te verleiden tot medewerking, en uiteenlopende overheidsinstanties in beweging te brengen. Dat zien we aan een laatste voorbeeld: de grote rivieren. De ecologische toestand is al enorm verbeterd door het terugdringen van lozingen. In de laatste fasen gaat het echter vooral om de morfologie en hydrologie van het systeem. Voldoende bereikbaarheid van paaiplaatsen, herstel van de natuurlijke dynamiek, morfologische en hydrologische ingrepen, zoals de Kier in de Haringvlietsluizen. 'Zalm terug in de Rijn' was een mooi Big Hairy Audacious Goal (BHAG), een aantrekkelijke stip op de horizon. Hier zien we dat uiteindelijk de intensieve verbondenheid van waterkwantiteit, veiligheid, scheepvaart en ecologie een grotere rol speelt dan een eenzijdige waterkwaliteitsaanpak. Ook bij beekherstel, op veel kleinere schaal, speelt een dergelijke interactie tussen verschillende functies en belangen.

Wat valt hieruit te leren? Allereerst dat we misschien wat verder moeten kijken dan onze neus lang is. Niet het voldoen aan normen, nationaal of Europees, is ons opgegeven, maar het stellen van serieuze, alomvattende kwaliteitsdoelen voor de langere termijn, die kunnen rekenen op een breed maatschappelijk draagvlak. We hoeven er ook niet op te rekenen dat 'de wetenschap', ecologisch of toxicologisch, ons wel die doelstellingen aan zal reiken. Het gaat erom doelstellingen uit te dragen die iedereen kan vatten, waaraan je kunt werken, en waarbij je kunt zien en voelen of ze al dichterbij komen. En zelden kan een waterkwaliteitsbeheerder die in zijn eentje bereikt: daar zijn anderen bij nodig.

Uiteindelijk komt het toch aan op de vraag: waar willen we naartoe? En wie gaan er mee? Koester dus je BHAG, kijk over de horizon, en werk eraan, en vooral samen met anderen anderen ... ■